

СТРЕСЪТ ПРИ ЕКСТРЕМАЛНИТЕ ПРОФЕСИИ – ВОЕННОСЛУЖЕЩИТЕ ОТ СИЛИТЕ ЗА СПЕЦИАЛНИ ОПЕРАЦИИ НА БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ

Натали Досева

The examination of some social and personal capabilities associated with heightened or subsided influence of stressful determined by the Army life elements evoke negative emotional effect to the soldiers and it is the purpose of this research.

The research includes a record of 48 soldiers from the 68 brigade "Special Forces" existed under the Special Forces Operations Command of the Bulgarian Army in town of Plovdiv. Some valid and self-evaluated check-up methods, culturally adopted according to the local service in the Bulgarian Army and some specific matters of Bulgarian culture are used. The results show up that accepting the society as stressful factor arouse negative emotional reactions. The presence of some resources as the internal locus of control and activity satisfaction along with the social company-support are favourable to the stress-stability of soldiers.

Стресът като феноменология и проблематика е много популярен и широко изследван, а теоретичните постановки са многочислени. Независимо от големия брой източници все още съществуват редица дискуссионни въпроси. Първопричината за това е широката гама от стресови реакции — физиологични, емоционални и поведенчески. Интензивността на промените, настъпващи в състояние на стрес, зависи както от характеристиките на ситуацията, която го провокира, така и от някои личностови особености на индивида, попаднал в тази ситуация. Когато става въпрос за професионален стрес при рискови професии, където дейността се извършва в условия на екстремност, именно натрупването на информация за влиянието на стресогенните условия, които предизвикват своеобразие от реакции, дава възможност за по-точно и задълбочено диференциране на явлението. Не по-маловажен е проблемът за търсене на адекватен начин за справяне със стреса и напрежението, както и на алтернативи за понижаване влиянието на стресорите в професионална среда. Проблемите за стресоген-

ността и начините за справяне в подобни ситуации са много съществени в армейската професия и особено в подразделенията на Силите за специални операции (ССО). Това са специално организирани, подготвени, въоръжени и осигурени с оборудване и техника сили за провеждане на специални операции. Личният състав на ССО преминава през специфичен процес на подбор, обучение и подготовка и замяната му с друг личен състав е невъзможна.

Теоретичен модел и емпиричен дизайн на изследването

Целта на изследването е да проучи някои социални и индивидуални буфери, свързани със снижаване или увеличаване влиянието на специфичните за армейската среда стресогенни фактори върху преживяваните от войниците негативни емоционални състояния.

Задачите включват откриването и изследването на стресогенните фактори с най-силно влияние и техния негативен емоционален отговор, както и личностовите и социалните ресурси, които понижават равнището на стреса.

В съответствие с поставените задачи са формулирани няколко *хипотези*:

1. Възприемането на средата като стресова води до преживяване на негативни емоционални състояния.

2. Въздействието на стресорите се повлиява благоприятно или се неутрализира от присъствието на индивидуални и социални ресурси, които изпълняват ролята на буфери.

3. Външната локализация на контрола, както и неудовлетвореността от военската (професия) специалност, благоприятстват развитието на стрес.

Обект на изследването са срочно служещи войници от 68 бригада „Специални сили“ — Пловдив, която е в състава на Силите за специални операции на БА. Изследвани са 48 войници от две подразделения — първа рота, първи и втори взвод. Изследваните лица са от мъжки пол, на 18-годишна възраст и са със завършено средно образование. Всички са с прослужено време в армията от 3 месеца. Изследването бе проведено през есента на 1999 г. в учебния център на поделението, където не присъстваха офицери и сержанти. Попълването на въпросниците е анонимно. Изследването бе направено в процес на летателна седмица, в която са проведени първите два парашутни скока.

Предмет на настоящото изследване е стресът при тази екстремална дейност, факторите, които го предизвикват, социалните и индивидуални ресурси, които оказват буфериращо влияние върху стреса и емоционалните негативни реакции като отговор на стресовите въздействия.

При проучване влиянието на *стресорите* се има предвид когнитивният модел на Лазарус (Лазарус, Р., 1970; по Карастоянов, Г., 1966). Съществен е фактът, че дейността на войниците в специалните сили се извършва често в условия на екстремалност, при дефицит на време, което само по себе си е стресогенен фактор. Като реакция на изживения стрес се изследват *емоционалните състояния*. Предполага се, че влиянието на стресорите върху негативните емоционални състояния се опосредства от буферни променливи.